

Grundtvig

Fra Arkiv for Dansk Litteratur:

Biografi

Nik. Fred. Severin Grundtvig blev født 8.9.1783 i landsbyen Udby på Sydsjælland, omtrent midt imellem Vordingborg og Præstø, som det sidste barn i familien. Den grundtvigske slægt kan mønstre præster tilbage til omkring år 1700; nogle var myndige og selvrådige personligheder, der let kom på kant med andre lokale øvrighedspersoner. Oprindelsen til familienavnet, der antages i første halvdel af det 17. århundrede, er usikker - måske betyder det "grund (dvs. lavvandet) vig".

Faderen, Johan Grundtvig (1734-1813), stammede fra Sejerø og var fra 1760 kapellan i Egebjerg, fra 1766 sognepræst i Odden og fra 1776 til sin død sognepræst i Udby og Ørslev. Han forkyndte gennem de mange år samvittighedsfuldt og stilfærdigt ud fra en konservativt-kirkelig pietistisk holdning, som også er synlig i hans tre trykte bøger: *Et gudfrygtigt Lands Lyksalighed*, 1774, *Catechismi Forklaring efter Saliggjørelsens Orden*, 1779, og en oversættelse af *Phædri Æsopiske Fabler*, 1785 (efterladt er et manuskript til en oversættelse af Justinus' verdenshistorie).

Moderen, Cathrine Marie Bang (1748-1822), kom fra den gamle forsker- og præsteslægt Bang, der mente at gå tilbage til den ældgamle Hvideæt med Palnatoke som stamfader. En langvarig sygdom 1789-90 prægede hende for resten af livet med en legemlig skrøbelighed, men hun var i øvrigt en viljestærk og praktisk begavet personlighed med valgsproget "Hellere død end raad-vild".

Forældrene fik i alt 7 børn. To døde som spæde; Otto (1772-1843) blev i 1800 sognepræst i Tor-kildstrup efter B.S. Ingemanns afdøde fader og sad fra 1823 i Gladsaxe; Jacob (1775-1800) og Niels Christian (1777-1803) døde begge unge som præster på fortet Christiansborg i den danske

koloni på den afrikanske Guinea-kyst. Den eneste søster, Ulrike Eleonora (1782-1805), blev den ét år yngre lillebroders legekammerat ("Perle-Veninde") i barndommen. I Udby præstegård boede fra 1769 det vanføre almisselem Malene Jensdatter (1733-1810), som faderen havde overtaget med præstegården; hun passede børnene som små og blev i 1824 i Grundtvigs store kvad "Ny-aars-Morgen" kærligt husket som hans folkelige "Sprog-Mesterinde" (strofe 285, US IV 335).

Nikolaj Frederik Severin fik sine tre fornavne efter biskop Nicolai (Edinger) Balle og hans hustru Frederikke Severine, en søster til Johan Grundtvig. Forkortelsen N.F.S. lancerer han selv som 15-årig skoleelev i 1798 - til daglig kaldtes han i sin snævre familiekreds Frederik. I hans barndom svor moderen på, at også han skulle studere og således komplettere familiens teologiske firkløver: "Skal min sidste Trøie springe / Blir han dog til Bogen holdt" (ifølge tilegnelsesdigtet til moderen i digtsamlingen *Kvædinger* i 1815, strofe 13, jf. US III 67).

I Udby gjorde en revolutionært sindet ny skoleholder, Bertel Faurskov (1729-1807), fra 1788 indtryk på den lille Grundtvig. Som niårig i 1792 blev han sendt til Tyregod præstegård ved Vejle, hvor den ugifte sognepræst Laurits Feld (1751-1803) underviste ham privat sammen med tre jævnaldrende drenge frem til latinskoleniveau; Feld havde tidligere været huslærer i Udby for de ældre Grundtvig-brødre. I oktober 1798 kom Grundtvig i Aarhus Katedralskole, hvor navnlig konrektor Jens Stougaard (1761-1838), en moderne pædagog med orientering mod modersmål, samtidslitteratur, levende fremmedsprog og samtalende undervisning, fik betydning for eleven; i sin logiværts skomagerværksted skal Grundtvig have læst højt af folkebøger om Karl den Store og Holger Danske. Grundtvigs egen senere negative og selvkritiske omtale af årene i Århus som en dårlig elevs slemme skolegang (digtet "Udby Have" i *Saga*, 1811, jf. US II 140-144), modsiges dog af samtidige vurderinger fra hans lærere ved katedralskolen.

25.9.1800 dimitteredes Grundtvig til Københavns Universitet, hvor han 27.10.1800 bestod examen artium og dernæst fra 7.11. tog fat på et teologisk fagstudium uden større motivation, endsi-ge tro. Han tilsluttede sig nærmest en af oplysningstiden præget teologi, hvis kerne var en overbevisning om Guds tilværelse og forsyn, om pligtlære og om et liv efter døden. Studietiden gav også lejlighed til fritidslæsning og, når pengene nu og da slap op, længere ophold i barndoms-hjemmet eller hos storebroder Otto på Falster; Grundtvig rejste til Udby og Torkildstrup ved simpelt hen at gå til fods fra hovedstaden. I april 1801 overværede Grundtvig uden at føle nogen national løftelse slaget på Reden fra Langelinje (sammen med Adam Oehlenschläger (1779-1850)). I studenterenheden Kronprindsens Livcorps, der imidlertid ikke kom i kamp, mødte han sin eneste nære ven i perioden, bornholmeren P.N. Skougaard (1783-1848), der kyndigt vejledte ham i studier af dansk historie og nordisk mytologi. Grundtvig var vist nok flittigere i fagstudiet, end hans senere udtalelser om universitetsårene antyder, men dog også så naiv som student, at han af mangel på kendskab til de gratis udlånsmuligheder på Universitetsbiblioteket fordrev fritiden med læsning af en gyselig samling trivialromaner. I vinteren 1802 og foråret 1803 fulgte han sin ti år ældre fætter Henrich Steffens' senere så berømmede forelæsningsrækker over henholdsvis moderne (dvs. romantisk) filosofi og Goethes forfatterskab - uden på denne tid at se noget morgenlys i de mange sære påstande. Han bestod embedseksamen (attestatsen) 25.11.1803 og var altså godt 20 år gammel teologisk kandidat, foreløbig uden udsigt til et kald og embedsindtægter.

Det næste halvandet år tilbragte Grundtvig fortsat dels i Udby, dels i Torkildstrup, afbrudt af korte perioder i København. Tiden gik med læsning af først og fremmest digtning og med produktion af digteriske forsøg i tidens verdslige genrer. I december 1804 skulle den purunge

kandidat være tiltrådt en huslærerstilling på Langeland, men pengemangel, vintervejr og sygdom hos hans moder og søster hindrede afrejsen, som udsattes til marts 1805.

Sidst i marts eller i begyndelsen af april 1805 ankom Grundtvig til herregården Egeløkke på Langeland. I Grundtvigs bevarede dagbog er 92 sider fra 12.3 til 7.9.1805 revet ud, formentlig af ham selv. Han var, 22 år gammel og hidtil skeptisk og fornuftig, nemlig straks blevet grebet af en uimodståelig og umulig kærlighed til den 28-årige adelsfrue Constance Steensen-Leth (1777-1827), moderen til hans lille elev, Carl. Grundtvig søgte at fortrænge sine følelser i energiske studier af nordisk mytologi og af samtidig tysk litteratur og æstetik. Snart lykkedes det for ham at hensætte sig til oldtiden, snart faldt han tilbage til en Werthersk fortvivlet slavetilværelse i virkeligheden på herregården. Carl huskede ham senere som en streng, kantet og ligefrem hidsig lærer; en undervisningsdagbog fra 1806 vidner om, at han bød den lille dreng et skrap program med udenadslære af fakta. Samtidig fungerede han som feltpræst for det lokale Landeværnskompagni og holdt også enkelte gæsteprædikener i Bøstrup Kirke. I november 1805 organiserede Grundtvig et Læseselskab for Langelands præster, som gav ham lejlighed til at følge med i den nyeste litteratur; det ledede han til januar 1808. Han var en myreflittig læser og nedtegnede udtog af og kommentarer til sin læsning; den ulykkelige kærlighed, der kun lod sig realisere i fantasier og (litterære?) drømme, omsattes i nogle få private og uoriginale smådigte, selvsagt utrykte dengang.

I højsommeren 1806 forfattede han en kritisk anmeldelse, som han sendte til Knud Lyne Rahbeks tidsskrift *Ny Minerva* i København, hvor den tryktes som hans professionelle debut i september samme år. Seks yderligere tidsskriftsartikler fulgte i Langelandsårene, der endte, da Grundtvig efter Københavns bombardement i september 1807 indså, at hans studier i de islandske håndskrifter kun kunne tilgodeses i hovedstaden; herefter begyndte han at afvikle sine forpligtelser på Langeland. Han nåede dog lige at stifte personligt bekendtskab med søhelten fra 1801, Peter Willemoes (1783-1808), der i et par måneder i efteråret 1807 var udstationeret på Langeland med kvarter på Tranekjær Slot nær Egeløkke.

Grundtvig ankom 1.5.1808 til det sønderskudte København. Han søgte og fik en plads som videnskabelig stipendiat på Valkendorfs Kollegium i Skt. Pedersstræde, hvor han flyttede ind 25.5. Her traf han den senere filosof F.C. Sibbern (1785-1872) og navnlig nogle begavede nordmænd (Svend Hersleb (1784-1836), Georg Sverdrup (1770-1850) og Niels Treschow (1751-1833)), udenfor var den jævnaldrende akademiker Christian Molbech (1783-1857) og lidt senere den litteraturinteresserede kopist Povel Dons (1783-1843 blevet hans venner - P.N. Skougaard havde derimod i 1807 måttet forlade byen og studierne på grund af en censurdom og sad i Aalborg (hvor han døde i fattigdom 1838).

Grundtvig skaffede sig indtægter først ved nogle informationstimer på Frederiksberg, derefter som historie- og geografilærer fra efteråret 1808 ved privatskolen Det Schouboeske Institut. Indtil december 1810 forsøgte Grundtvig energisk at tilkæmpe sig en position som litterat i det københavnske åndsliv. I det akademiske miljø, han havde savnet på Egeløkke, bestræbte han sig på ene mand at overtrumfe alle andre i belæsthed og arbejdsevne. Aktiviteten fortsætter Egeløkkeårenes fortrængning af følelserne for Constance Leth, som Grundtvig holder sparsom brevkontakt til (i hvert fald hvert år på hendes fødselsdag 11.4).

Dette andet Københavnsophold er uden nye forelskelser. Undertiden slipper hans energi og kræfter op, så han tvinges til ørkesløshed. I breve til Molbech taler han i juni og august 1809 om en

"Dumhed" (sløvhedstilstand) og en "Hovedskade" (*Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling*, 1888, s. 40-41).

I begyndelsen af 1810 beder forældrene ham komme hjem til Udby som den aldrende faders kapellan, men han svarer tøvende og henholdende, at han også tjener Guds sag som "Ungdomslærer og Skribent" (*Breve til og fra N.F.S. Grundtvig, I (1807-1820)*, 1924, s. 22). Han holder dog 17.3. sin Dimisprædiken (en teologisk eksamensopgave) i Regenskirken og publicerer den, hvad der fører til en klagesag fra nogle københavnske præster over angreb på deres stand; enden på affæren bliver i januar 1811 en irettesættelse fra Konsistorium.

Forholdet til forældrene og nok navnlig en opsang fra moderen i et nu tabt brev fremkalder antagelig samvittighedskvaler og gik også ud over hans helbred. I april 1810 lider han i hvert fald af en længerevarende tandpine, "egentlig Gigt i Hovedet", og føler sig om sommeren "ligesom i Dvale" (*US II 29*). I stedet for at tage til Udby søger han i september overraskende kaldet i Præstø uden at få det.

Lige før jul 1810 bryder han sammen i sit første sindssygeanfald (som fornys i januar 1811), med hallucinationer og voldsomme selvanklager. Sibbern bringer ham hjem til Udby efter en bevæget rejse, hvor han i Vindbyholt Kro tror at klamres med Djævelen i skikkelse af en kvælerslange. I barndomsmiljøet falder han så meget til ro, at han omkring nytår kan tage tilbage til København for at søge om at blive faderens kapellan, slutte sine aktuelle litterære udgivelser og konsultere sin læge, O.H. Mynster (1772-1818).

I foråret 1811 vakler Grundtvigs helbred stadig, han plages af fysisk træthed, manglende koncentration og seksuelle fantasier. Hvor hans fader ser religiøse anfægtelser, ser venen Molbech overanstrengelse, og begge forklaringer er nok rigtige; en nyere diagnose (Helweg: *N.F.S. Grundtvigs Sindssygdом*, 1918) siger maniodepressiv psykose. På sin læges råd slappede Grundtvig af med lidt oversættelsesarbejde fra tysk og må samtidig have forladt Det Schouboeske Institut. Han var nogenlunde restitueret sidst i maj 1811, ordineredes i Trinitatis Kirke 29.5. og indsattes i Udby af sin storebroder Otto 16.6.1811. Julekrisen anser han selv for kun halvt forårsaget af en nervesygdom og føler endnu "slemme Levninger af Tankeforvirrelsen" (*Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling*, 1888, s. 64), som dog forjages yderligere ved de mange praktiske gøremål i de to små sogne (fattigforsorg, skolevæsen, kirkevedligeholdelse).

Sidst i september 1811 forlovede Grundtvig sig med den 24-årige Lise (egl. Elisabeth) Blicher fra Gunslev præstegård på Falster, som havde vakt en vis interesse hos ham allerede i 1801. Da den gamle kollegiekammerat Sverdrup foreslår Grundtvig et historieprofessorat ved det nye universitet i Kristiania, erklærer han 27.4.1811, at han er tilfreds med Udby, og afslår derfor også en fornyet anmodning fra Hersleb i august. Imidlertid døde hans fader stille 5.1.1813, Grundtvig søgte halvhjertet hans kald, fik det som forventet ikke, men passede embedet til 15.8. Tre uger efter anmodede han i en audiens kongen om et historieprofessorat i Norge, men forgæves. 27.10 forlod han og moderen Udby for at bosætte sig i København.

I de følgende år er Grundtvig uden kirke og menighed, men han gæsteprædiker fra tid til anden i københavnske og sjællandske kirker; han søger adskillige embeder, uden resultat. I 1815 opgiver han alle tanker om at tage til Norge, og 2. juledag meddeler han i Frederiksberg Kirke, at han indstiller sit virke i københavnske kirker, så længe kongen ikke giver ham kald i hovedstaden.

Sin forkyndelse 1813-15 afrunder han med udgivelsen af *Bibelske Prædikener* (16 prædikener samt optryk af Dimisprædikenen), 1816. Økonomisk understøttelse ved frivillige bidrag fra venner klarer hans leveomkostninger indtil videre. Karrieren er gået i stå, de syv år i studerekammeret (til 1822) med støt oversættelsesarbejde (på Snorre, Saxo og Beowulf) var begyndt - "i et Slags Eremit-Liv", siger han i en lille selvbiografi 1843 til et hefte af Th. Erslews forfatterleksikon (jf. I 1814-40, 1843, s. 508-509).

Både i 1816 og 1817 udtalte Københavns Universitet, at man ikke ønskede en så urolig person som historieprofessor, og ved reformationsjubilæet i 1817 havde han ingen funktion. Kongen bevilgede ham i stedet en årlig understøttelse til oldgranskning (1/3 af en professorløn) - den kom til at løbe fra 1818 til 1842.

12.8.1818 ægtede han Lise Blicher, og parret fik i 1820'erne tre børn: Johan (1822-1907), Svend (1824-83) og Meta (1827-87); i 1822 døde hans gamle moder.

Nær ved fuldførelsen af de tunge oversættelsesopgaver blev Grundtvig uden ansøgning sognepræst i Præstø 1821-22, hvorfra han kaldtes til residerende kapellan til Vor Frelsers Kirke på Christianshavn.

I 1825 gjorde han sin "mageløse" opdagelse af det levende mundtlige ord fra Kristus selv i den apostoliske trosbekendelse (jf. US X 353).

I 1826 nedlagde Grundtvig sit embede, bl.a. i protest mod, at han ikke havde fået tilladelse af øvrigheden til at fejre Ansgar-jubilæet samme år med egne salmer i sin kirke. En injuriersag, anlagt af teologiprofessor H.N. Clausen (1793-1877) for Grundtvigs polemiske pjece *Kirkens Gienmæle*, 1825, tabtes af Grundtvig ligeledes i 1826, hvorved han samtidig pådrog sig livsvarig censur. Det fik ham til i 1827 at offentliggøre sit testamente som skribent. Prædikenerne fra Christianshavnsårene udkom i tre bind 1827, 1828 og 1831 som *Christelige Prædikener eller Søndags-Bogen*. Savnet af en kirkelig gerning blev mildnet, da Grundtvig i 1832 blev aftensangspræst ved Frederiks tyske Kirke (nu Christianskirken) på Christianshavn.

Inden da havde Grundtvig på kongelige særbevillinger tilbragt somrene 1829-31 i England med studier i angelsaksisk litteratur og historie, hvorved han fik vakt engelsk forskning til dåd på feltet, selv om hans egen plan til udgivelse af et *Bibliotheca Anglo-Saxonica* måtte henlægges. Sankthansdag 1830 mødte han ved en selskabelighed i London den 26-årige Mrs. Clara Bolton (1804/05-39), som han fandt, var den mest betagende dame, han nogensinde havde mødt, og der til en samtalepartner uden lige. Deres åndfulde samvær den ene aften blev til fremtidig inspiration for Grundtvig (jf. Kaj Thaning i: *Menneske først* - , 1963, samt i: *Grundtvig-Studier 1985*, s. 7-46).

Skønt Grundtvig var en stovt tilhænger af den danske faderlige enevælde, fik de indtryk, han efter en træg begyndelse tilegnede sig af det åbne og bevægede britiske samfundsliv, ham til at gøre sig tanker om en dansk folkeoplysning og en reform af statsstyret i Danmark. Han var oprindelig imod den forfatning med rådgivende stænderforsamlinger, Frederik VI efter pres fra Prøjsen blev nødsaget til at lempe sin nedarvede enevælde med (1831-34, realiseret og i kraft 1835-47), fordi han først ville have det brede folk uddannet på en folkehøjskole - et nationalt universitet med undervisning på modersmålet og uden eksaminer og grader - gerne placeret på

Holbergs gamle Akademi i Sorø. Om denne "Skole for Livet" skrev han i årene 1836-47 fem små skrifter, der suppleredes af sange og digte.

Fra og med sensommeren 1835 arbejdede Grundtvig på en altomfattende dansk salmedigtning, med økonomisk støtte fra præstevener. Første hefte af *Sang-Værk til Den Danske Kirke* kunne udsendes samtidig med reformationsjubilæet i sidste uge af oktober 1836 - hvor Grundtvig endnu en gang ikke var betroet nogen officiel funktion, mens der i øvrigt blev delt ordener ud og kree-ret hele 33 teologiske doktorer på universitetet.

I begyndelsen af 1837 fritoges Grundtvig for censur (som dog ikke havde været meget mere end en psykologisk barriere). En række på 51 offentlige foredrag om dansk historie 1788-1838 set i europæisk perspektiv, som Grundtvig med kongelig tilladelse holdt på Borchs Kollegium i Store Kannikestræde i sidste halvår af 1838, i halvtredsåret for stavnsbåndets løsning, betød et vendepunkt i hans offentlige anseelse (talerne udkom posthumt i 1877 som *Mands Minde*). Her vandt han akademikere en generation efter sin egen og adskillige unge studenter for sine synspunkter både på historien og samfundet. Initiativet fulgtes op ved stiftelsen af en folkelig foredragsforening, Danske Samfund, som Grundtvig var formand for fra 1839, indtil han kom i Folketinget i 1849.

I juni 1839 tiltrådte Grundtvig præsteembedet i Vartov Hospital ved Vestervold, som han beklædte til sin død; i oktober samme år kunne han konfirmere sine to sønner sammesteds. I Vartov fik Grundtvig oparbejdet en menighed af tilhængere udefra med det resultat, at han endte som en københavnsk kultfigur i den lille hyggelige kirkesal i Løngangsstræde.

Med kongeskiftet i december 1839 til Christian VIII fik Grundtvig øget status ved hoffet, fordi navnlig den augustenburgske dronning, Caroline Amalie (1796-1881), var ham sympatisk stemt. Ved kongeparrets sølvbryllup 22.5.1840 fik Grundtvig sin første og eneste dekoration, ridderkorset. En fjerde Englandsrejse finansieret af dronningen blev ham til del i 1843, med den yngste søn, Svend, som rejsefælle. Fra november 1843 til ind i januar 1844 tilbød han atter en offentlig foredragsrække på Borchs Kollegium, denne gang om ligheder mellem udvalgte træk af græsk og nordisk mytologi.

I februar 1844 hjemsøgte Grundtvig på ny af sindssyge, plejedes først navnlig af datteren Meta og tilbragte derpå forårsmånederne med ophold hos præstevener rundt på Sjælland. Ved pinsetid genoptog han kirketjenesten i Vartov, og 4. juli - USA's frihedsdag - kunne han betage en talrig menneskemængde med en beåndet tale for danskheden ved de nationalliberales folkemøde på Skamlingsbanken. Det dynastisk loyale danske kongehus forargedes over talens angreb på helstaten, og dronningen lagde Grundtvig på is i nogle måneder. For så vidt var det med rette, for talen udløste åbningen af den første folkehøjskole 7.11.1844 i det nordslesvigske Rødding, privat og lokalt finansieret; desuden gav den ham et voksende ry ud over landet.

Midten af 1840'erne blev ellers lidt af en nedtur for Grundtvig. Efter sin 60-årsdag i 1843 var han begyndt at mærke sin alder og følte mismod over at være kørt fast arbejdsmæssigt. Han var 1844-46 medlem af en salmebogskomité, som opløstes ved et uventet dødsfald, hans eget salmesangværk kom fra 1841 ikke videre, og hans ambitiøse verdenshistorieskrivning gik i stå i 1843 under omtalen af det 17. århundrede. Mens det kneb med at fuldføre de store sammenhængende værker, klarede han dog i 1842 en ny forøget udgave af sine historiske krønikerim for

børn (fra 1829) samt et par mere rutinemæssige udgaver af ordsprog og folkeviser og en lille græsk-nordisk mytologi til skolebrug.

Christian VIII var sen til at fremme Grundtvigs tanke om en central statslig folkehøjskole i Sorø som modvægt til Københavns Universitet, og da en kompromissøgende kongelig resolution om en realhøjskole på Sorø Akademi omsider udsendtes nytårsaftensdag 1847, annulleredes den af kongens død tre uger senere.

I lejligheden på hjørnet af Vimmelskiftet og Knabrostræde kæmpede de to voksne sønner den nødvendige kamp for at befri sig for den faderlige dominans; datteren Meta, Grundtvigs øjsten, blev trolovet med hans beundrer P.O. Boisen (1815-62) og forlod hjemmet ved indgåelse af ægteskabet i 1847. Værst var det, at Grundtvig og Lise gled åndeligt mere og mere fra hinanden, fordi hun havde fået en ængstelighed ind i sit sind, som han ikke kunne dulme (og som forstærkedes i hendes sidste leveår, da sønnerne deltog som frivillige i Treårskrigen).

I september 1845 havde Grundtvig truffet en velhavende og religiøst vågen enkefrue, Marie Toft (1813-54) fra Gammel Køgegård. Hun, der var født Carlsen, men adlet 1817 som Carlsen-Lange, var en ganske anden kvindetype, sikker i troen, i meget ham åndeligt jævnbyrdig. De følelser hos Grundtvig, som blev hjemløse i hans ægteskab, rettedes over mod hende. Tidligere i tiåret havde vist nok det tætte åndelige forhold til dronning Caroline Amalie også lignet en forelskelse.

1848 betød et nyt gennembrud for Grundtvig som offentlig person. Han var stadig den danske enevældes forkæmper, der så sent som under den franske julirevolution 1830 havde tilkendegivet foragt for ukontrollable omvæltninger og demokratisk ligemageri i konstitutioner. Den fredelige afvikling af den danske grundlovssag ved kong Frederik VII's værdige svar på folketøget til Christiansborg 21.3.1848 overbeviste imidlertid Grundtvig om det danske folks politiske kvalitet. Fra 22.3.1848 til udgangen af 1851 udgav han sit ugeblad *Danskeren* til drøftelse navnlig af oprøret i Slesvig-Holsten. Han bekæmpede først og fremmest den militære, politiske og åndelige tyskhed, som truede med at brede sig ind i Danmark. Grundtvig vågnede mere og mere til dåd - som en Bjarke, der kommer sent, men godt.

Efter et tabt valg i Nyboder i oktober 1848 lykkedes det Grundtvig på et suppleringsvalg 6.11 i Præstø at blive indvalgt i den grundlovgivende rigsforsamling. 8.11 mødte han på rigsdagen og måtte allerede dagen efter indkassere en irettesættelse fra formanden for at tale for længe; i årets resterende syv uger tog han ordet over 40 gange. Krigen inspirerede ham til djærve og militært hasarderede meninger om Danmarks handlemuligheder, støttet på forestillingen om danskerne som Guds eget folk i ny tid. I det brændende nationalitetsspørgsmål var Grundtvig ejderdansk til og med 1864, skønt han nu og da også ytrede sig positivt om en sprog- og sindelagsgrænse et sted midt i hertugdømmet Slesvig. Den fransk-demokratisk orienterede grundlov af 5.6.1849 fandt han mindre passende til et så godtroende og fredeligt folk som det danske. Han blev hjemme fra den afgørende afstemning 25.5.1849, fordi han mente, at grundloven var for god til, at han ville stemme imod den, men for dårlig til, at han kunne stemme for den (jf. hans indlæg i *Danskeren* 2.6.). Dens paragraf 79 om mundtlighed og offentlighed i retsplejen har Grundtvig dog været ophavsmand til.

Grundtvig sad i Folketinget fra 1849 til 14.6.1858, altid som repræsentant for valgkredse uden for hovedstaden (Præstø, Skelskør og Kerteminde), og så med skepsis på vekslende regerings bestræbelser for at opretholde balancen i den skrøbelige dansk-tyske helstatskonstruktion, som

de europæiske stormagter ønskede bevaret. Grundlovsrevisionen 1866 slog ham som et historisk umuligt skridt tilbage til en mere begrænset stemmeret. Han lod sig kortvarigt indvælge (fra Horsens) i Landstinget for at protestere imod den, ikke ud fra den enkelte borgers ret, men ud fra det ukloge i, at rigsdagens to kamre kom i konflikt med hinanden og med det folk, de skulle styre. Men initiativet var forgæves.

I det hele taget faldt Grundtvigs sager regelmæssigt ved afstemninger i rigsdagen. Nogen overbevist demokrat var han heller ikke. Den "*Demokratiske Higen*" kaldte han gerne "Lystenheden efter *Herrevæsenet*" (manuskript fra 1844 i *Grundtvig-arkivet*, Fasc. 208.10a) og foretrak langt den enkeltes frihed i samfundet, når den ikke krænkede andres frihed, frem for "Fleertallets Selvraadighed" (*Historisk Børne-Lærdom*, 7. udg., 1867, s. 24).

Efter lang tids svagelighed døde Lise Blicher 14.1.1851, fulgt til graven af et mindedigt af Ingemann, mens Grundtvig forblev tavs. Om sommeren rejste han fjorten dage til Norge som norske studenters gæst, hvad der blev til et veritabelt skjaldetriumftog. 24.10., kun godt ni måneder efter sin første hustrus død, giftede Grundtvig sig med den 30 år yngre Marie Toft til forargelse i København selv blandt hans tilhængere.

Fra 3.5.1853 var Grundtvig formand for en nystiftet folkelig organisation, Den Danske Forening, som skulle bekæmpe det danske folks og sprogs arrigste fjender, nemlig udadtil tyskerne og indadtil splidagtigheden.

Ved den første store enige folkefest for juni-grundloven samme år talte han på Rosenborg Eksercerplads for 15.000 mennesker, afbrudt af talrige bifaldsytringer. Men senere i juni hjemsogetes han af en depression, et tredje sindssygeanfald. Det var dog uden opsigtsvækkende symptomer; han opholdt sig indtil august på Maries gods Rønnebæksholm ved Næstved, men prædikede regelret hver anden uge i Vartov.

Den "sjæletrykkende Fimbul-Sommer" (Ingemann i brev af 15. september, *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, 1882, s. 317) er overvundet på Grundtvigs 70-årsdag 8.9., hvor han bl.a. fik et gavebrev med en sum til en dansk højskole, der skulle bære hans navn. Den åbnede ved Vibenshus 3.11.1856 efter yderligere indsamling af midler, men var nu kommet til at hedde Marielyst til minde om Grundtvigs anden hustru, der døde 9.7.1854 efter nedkomst 15.5 med Frederik Lange (1854-1903). Marie Tofts død var et hårdt slag for ham, som umiddelbart ældede ham, men han rettede sig snart igen og kastede sig hektisk over sine mange arbejdsopgaver. Marielyst-skolen flyttedes i øvrigt siden, i 1890, til Lyngby og sloges i 1937 sammen med Frederiksborg Højskole i Hillerød, nu under det endelige navn Grundtvigs Højskole.

I 1858 giftede Grundtvig sig for tredje gang, med enkefruen komtesse Asta Adelheid Reedt (født Krag-Juel-Vind-Frijs) (1826-90), der var 43 år yngre end han og to år senere fødte hans sidste barn, datteren Asta (1860-1939). I et digt til den tredje hustru fra bryllupsåret beskriver Grundtvig sine tre ægtefæller: Lise var søsterlig, en sødt duftende viol i en idyl, Marie var moderlig, en ædelsten i en romantik, og Asta endelig er datterlig, en fe i et eventyr, hvor ungdom og ælde leger skjul og roser udspringer på sne ("Til min Asta", *PS VIII* 294-295).

Grundtvigs 50-års-jubilæum som præst 29.5.1861 blev markeret med en festgudstjeneste i Vartov. Af enkedronning Caroline Amalie fik han overrakt en syvarmet lysestage på vegne af de danske kvinder, mens regeringen tildelte ham rang med Sjællands biskop, hvad dens repræsen-

tant, kultusminister D.G. Monrad, improviserende forbedrede til titel af bisp. Fra 1863 holdt hans tilhængere hvert år på hans fødselsdag store kirkelige "Vennemøder" (betegnelsen bruges i de trykte beretninger, hans medarbejdere udsendte umiddelbart efter afholdelsen). Her blev der talt og sunget i lange baner, alt med ham selv som centrum og orakel.

På baggrund af den, som Grundtvig og samtiden mente, lykkeligt vundne Treårskrig 1848-50 var der kræfter i gang for at fremkalde et nyt opgør med tyskerne til endelig afgørelse af det slesvigske spørgsmål i et Danmark til Ejderen. Grundtvig arbejdede med her, blandt andet i den i januar 1861 stiftede forening Dannevirke, en alliance af bondevener og nationalliberale godsejere, der i en adresse til regeringschefen, C.C. Hall, mønstrede over 71.000 underskrifter for en krig. Tronskiftet ved Frederik VII's død i november 1863 fremskyndede begivenhederne, krigen brød ud 1.2.1864, og ugen efter måtte den danske hær for at redde sig selv rømme Dannevirke-volden, siden faldt Dybbøl Banke ved stormen 18.4., hvorved Als gik tabt, og ved freden i Wien 30.10 måtte Danmark afstå hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg. Ejderpolitikken var tilintetgjort, og kongeriget Danmark var blevet en meget lille, men til gengæld ren nationalstat i Europa. Det var en af nederlagets følger, at Rødding-højskolen i 1865 flyttede til Askov.

Grundtvig søgte - som "Aflægs Skjald paa Gravens Rand" (digtet "Trøstebrev til Danmark", juni 1864, US X 512) - næsten ene af alle ældre digtere at trøste og opmuntre ved lejlighedsdigte i katastrofeåret 1864. Hans helbred forværredes i den følgende tid, synet svækkedes, sår på benene ville ikke læge og hindrede ham i at gå. Nogle omfattende prosaskrifter fra 1865 om danskhedens væsen og kommende sejr gennem kvindelige egenskaber som urokkelig tro og tålmodig venten fuldføres ikke. Grundtvigs nationalpolitiske synspunkt er fra nu af, at kun hvad der frivilligt vil være dansk, er det også virkeligt, alle disse kræfter skal forenes i ét folkeliv, og mere skal Danmark ikke ønske. Man kan således godt sige, at grænsedragningen i 1920 i Slesvig og Sønderjyllandspolitikken efter befrielsen i 1945 er i overensstemmelse med Grundtvigs seneste tanker om problemets løsning.

Ved gudstjenesten i Vartov palmesøndag 1867 (14.4) indtraf den snart 84-årige Grundtvigs fjerde og sidste sindssygeanfald, for øjnene af beundrende tilhængere medregnet Christian VIII's enkedronning. Med sin store personlige udstråling formåede han at få over 400 kirkegængere til at modtage nadveren og gennemførte, om end med vaklen i ritualerne, barnedåb og gudstjeneste. Opstemtheden varede flere dage, indtil Grundtvig bragtes under lægeligt tilsyn og førtes bort fra sine tilhængere, til Frederiksdal, hvor han fik fyldt over 1000 foliosider med rimerier.

En afskedsbegæring skrevet 15.4 fik ingen embedsmæssige følger, og ved juletid 1867 kunne han genoptage sin præstegerning og blev efter samtidens udsagn snart den gamle igen, om end noget svagere.

Sin sidste prædiken holdt Grundtvig i Vartov 1.9.1872, han døde stille dagen efter i sin lænestol, uden egentlig sygdom. Han blev bisat fra Vor Frelses Kirke i København 11.9., hvorefter kisten blev kørt med ekstratog til Køge og anbragt ved siden af Marie Tofts i det private gravkammer på Køge Ås.

Du kan læse meget mere om Grundtvig på <http://www.grundtvig.dk/>